

Conferentieverslag “A Spiritual Invasion.” Amerikaanse invloeden op het Nederlandse christendom

door Enne Koops

Lezing George Harinck

De historicus George Harinck opende het congres met een boeiend betoog over de verschuiving van Duitse naar Amerikaanse theologie in Nederland na de Tweede Wereldoorlog. Volgens Harinck bleven de gevestigde kerken zich tot het laatste kwart van de twintigste eeuw afwijzend opstellen ten opzichte van de Amerikaanse theologie. De Nederlandse kerken hamerden voortdurend op de entiteiten verbond, ambt en organisatie en zetten deze middelen in om de Amerikaanse religieuze stroom te keren. Toen na de oorlog de welvaart greep kreeg op de Nederlandse kerken, de orthodoxie uitgeput leek en de klemtoon op maatschappelijke betrokkenheid kwam te liggen, verschoof het accent in de kerken van verbond, ambt en organisatie naar de Amerikaanse tactiek van getuigen en bekering. De kerkelijke domesticatie van het Amerikaanse *evangelicalism* werd door Harinck in de jaren 1990 geplaatst. Opmerkelijk laat dus. De populariteit van theologen als Allister McGrath, Rick Warren en James Packer in dat decennium duidde er op dat ook het gewone kerklid zich wilde laten inspireren door het Amerikaanse protestantisme.

Lezing Hans Krabbendam

Na Harinck betrad de historicus Hans Krabbendam het podium. Hij hield een enthousiast verhaal over de infiltratie van Youth for Christ in Nederland. Waar Nederlandse (kerkelijke) autoriteiten zich na de oorlog grote zorgen maakten over de vermeende verwildering van de jeugd, barstte Amerika juist van het idealisme, zoals alleen al bleek uit de Marshallhulp. In 1946, het jaar waarin de evangelist Billy Graham voor het eerst Nederland bezocht, kwamen de eerste vijf Youth for Christ-teams naar Europa. Deze Amerikaanse evangelicals keerden zich tegen dode orthodoxie en religieus fundamentalisme en beklemtoonden daarentegen individuele spiritualiteit en interkerkelijkheid. Het soort godsdienst dat deze organisatie door onder meer Bijbelscholen op te richten meebracht, was er één waarin emoties, bekering, gelijkheid, de vrije menselijke wil en ontmoeting (koffiebars) centraal stonden. Volgens Krabbendam vond er door Youth for Christ een democratisering van de kerk van onderop plaats, waardoor het monopolie van de predikant steeds verder werd aangetast. Belangrijke resultaten van de komst van Youth for Christ naar Nederland waren de hergroepering van de orthodox-protestantse wereld en de groeiende aandacht voor emoties en beleving binnen de gevestigde kerken.

Lezing Henri Knol

Zelfstandig onderzoeker Henri Knol sprak over de Jehovah's Getuigen en in hoeverre deze groep een Nederlandse variant was of een Amerikaans duplicaat. In 1922 werd in Nederland het eerste bijkantoor van de Jehovah's Getuigen opgericht. Het doel was de aanbidding van God bevorderen, aanmoedigen tot geloof en bekering en zoveel mogelijk mensen op een hoger geestelijk en zedelijk niveau brengen. Knol concludeerde dat er van een Nederlandse variant van de Jehovah's Getuigen nauwelijks gesproken kan worden, omdat het een strikt hiërarchische organisatie betreft die vanuit New York bestuurd wordt. Voorts zijn de anonieme publicaties die binnen het Nederlandse Wachttorengenootschap circuleren lijnrecht uit het Engels vertaald en dus geen producties van eigen bodem. Alleen kort na de Tweede

Wereldoorlog was er bij de Nederlandse Jehovah's Getuigen even iets merkbaar van een oranje tintje, toen verscheidene oorlogsslachtoffers hun ervaringen in publicaties van het Wachttorengenootschap ondertekenden met hun initialen, een ongewoon fenomeen binnen deze gemeenschap. Dit verschijnsel was echter van tijdelijke aard. Het gesloten blijven van belangrijke archieven en de geheimzinnigheid rond de organisatie bemoeilijken het trekken van verdere conclusies over het Nederlandse karakter van de Jehovah's Getuigen.

Lezing Hans Noot

In tegenstelling tot de Jehovah's Getuigen vormen de Mormonen een veel minder gesloten genootschap met open archieven, aldus de volgende spreker, insider Hans Noot van de Universiteit Tilburg. Noot nam de lezing over de relatie tussen Nederlandse en Amerikaanse Mormonen voor zijn rekening. Het doel van de zending van Mormonen in Nederland, die in de jaren 1860 begon, was het lokken van bekeerlingen naar 'Sion' (lees: de USA). Vanaf het einde van de jaren 1950, toen de Mormonen in Nederland een eigen tempel kregen, nam de emigratie van bekeerlingen echter sterk af. De Amerikaanse invloed op Nederlandse Mormonen in de naoorlogse periode lag volgens Noot op vier terreinen. In de eerste plaats in het Engelse jargon en lesmateriaal, ten tweede in de architectuur en het meubilair van de Mormonentempel, voorts in de businessstijl van de kleding die door Mormomen gedragen wordt en ten slotte in het bestaan van een eigen Nederlands bestuur.

Gepubliceerd, samen met Hillie Peters, in: 'Conferentieverslag "A Spiritual Invasion". Amerikaanse invloeden op het Nederlandse christendom', *NASA-nieuwsbrief* 17.2 (voorjaar 2008) 20-23.